

Йосиф Левицький з Болшева

З ПОКУТЯ

Христос воскресє!

Якось давними роками бувало, же наша миленька «Зоря»¹ зараз по С[вятому] Воскресєнїю вісточки подавала о Великой Пятниці, о великом дне С[вятого] Воскресєнїя, то єсть, о торжественном набоженствї нашєм і о пінію, якоє не забвенною розкошею сердце каждого нас наповняєт, кто только заживав воспитанїя в том славном заведенїю, т.є. семинарїї. Пініє в семинарїї од прадїдїв, дїдїв і отец наших передаєтєя, же завше било прекрасное, удивительное, умильное, розвеселяющее ухо, за сердце хватающе. Кто бив первым основателем того піня, не можна до певно вислїдити. Догадуємєя, же члени ілі капельмістер при церкві катедральной с. Юра іміли найбільшеє вліяніє на заведенїє того піня. За времен вікопомних не забвенной памяти наших архієреєв Шептицких², Білянського³, Скородинського⁴ существовала капелля вокально-інструментова в совершенном обємі, со красним собранїєм старосвітских творенїй розличних композиторов. За блаженной памяти преосвященного архієрея Скородинського в найвисшом била процвітї. Театр польскїй под тоє время во Львові не мог своєй штуки випровадити на зрилицє, єгда не било тих членов. За преосвященного архієрея Николая Скородинського бив капельмістром Паньковшки, в день єго преосвященства тезоімеництва власной композиції торжественну виконав кантату, котра весь Львов удивила! Под неприязними временами фонд той капеллі так умалїв, же члени розойшлися, а нам только мила осталася споминка в пініях, котри нинї в дуже малом числї заховани од вічної погібєли, в святинях наших службу Господу небесному приносят. До 1837 года тїї пінія Гробу Христову і Воскресєнїю состояли только в партитурї. А дивна то била партитура! Ото била только мелодїя в одной лїнії поєдинчими нотами начертана, верх нот било означено якїй голос повинен пініє вести: чи бас, чи тенор ілі альт або діскант, ораз означено било, чи сольо, чи дует, ілі терцет або квартет. Где всі разом мали співати стояло: *Omnes*⁵. І отож мої милї бачте, такїй ключ бив до розвязаня цілой партитури, алеж позвольте якже прекрасно, прєлюбєзно, удивительно і сладчайше виконували півци цілу свою задачу! То била самолівка, то єсть рецитативо і тим то рецитативо, где тон мягонькїй со сердечним божественним словом звінчан піано форте, кресцендо, декресцендо вкусно і удивительно ударяв на ухо, і сердце тронув неомильно каждого і найпростїйшого слухателя! Цїлий хор звичайно состояв із 40–50 членов, меже котрими били істинни дісканти і альти фістулов⁶ співающїй так неохибною, мягкого і звєнющого голоса, же невидївше їх своїми очима співающих, гадав бись, же то глас якой хорошой женщины! Предводитель

¹ Мова про львівську газету «Зоря Галицька», орган Головної Руської Ради.

² Мова про Лева Шептицького (рік нар. невід. – пом. 1779) – львівський єпископ у роках 1749–1779.

³ Петро Білянський (1736–1798) – львівський єпископ у роках 1779–1798.

⁴ Микола Скородинський (1757–1805) – львівський єпископ у роках 1799–1805.

⁵ Усі (лат.).

⁶ Фїстула (лат.) — високий чоловічий голос, фальцет.

того партитурного піня бив завжди найчуйнішою оглядності і нікогда не случилося, аби півци попалися в розстроєніє. В солях півец співав во істинно любезно як соловій, со найчистійшим чувствієм своего сердца. Суть то споминки на минувшость! Начертав я їх ту аби і тоє в літопись руского просвіщенія записати. Пініє существовало на істном переданію од года до года і дойшло до наших времен. Любезни родимці!, подобает нам в них возлюбоватися і пінієм Богу безсмертному хвалу приносяще, на наші праотци і отци, котрих кости во гробіх одпочивают, за переданий нам народний посаг благодарно помянути! В 1837 году якось в семинарії забракло голосів і неомильного директора хору. Будучи уже на селі в душпастирстві, отримав я од любезних півцев семинарії возваніє, даби тую партитуру розписати на голоси, що я за помістю Божією виконав, – але только Божогровсвії⁷, воскресніі осталися – *Cantus figuralis strictus*⁸ а самолівка залишилася. Введеніє фігурального сталого піня многії опералися, а найбільше самолівци котри навикше до рецитативи под сталий хор без відомства іскуства музичного не могли ся на ніщо придати. Однакже в году 1835 в надзвичайной пригоді стався на вигоді! – В слідствіє смерти височайшей памяти его величества Францішка І⁹ в архикатедрі латиньского обрядя призначенне било жалобное задушне богослуженіє на три дні для всіх трех обрядов¹⁰, де з черги на другий день по набоженстві латиньском его превосходительство первенствующий архиепископ митрополит кир Михаїл¹¹ служив соборну архиерейску літургію, в часі которой худое число только нас 8 квартет співали-сьмо в архикатедрі латиньской. Приходили к нам на хор славниі тогда во Львові музики і похвалами нас подносили, видно же-сьмо мусіли добре співати. Од того то време не почалося пініє сталое мало по-малу водворяти, до которого возросту найбільше причинилися питомци з Перемишля приходящіі. Відомо, же в Перемишли незабвенной памяти его превосходительством архиереєм Снігурским¹² учрежденна півча школа много іздала вправних співаков, котри до Львова в семинарію приходяще на процвіт пінія церковного великое іміли всегда вліяніє.

I

Уже больше, больше пов года по Велицидни минаєт, а о пініі церковном нашей семинарії ані голосочку, ні то в «Вістнику»¹³, ні в «Зорі», а однакож наше читательство мило повитали би всяку вісточку, касающуся славного пінія наших питомцев. Думаю, що собравши где якіі вісточки, тиі вам уділяюще, не зділаю прокрости, если они найдут містце в «Зорі», тім больше, що пініє церковное як всегда било так єсть і нині улюбленним для русина предметом.

⁷ Очевидно тут помилка – мало б бути Божогровскіі.

⁸ Основа багатоголосого співу (*лат.*); *strictus* – у значенні *cantus firmus*.

⁹ Мова про Франца І (1768–1835) – імператора Священної Римської Імперії, від 1806 р. цісаря Австрії.

¹⁰ Мова про обряди греко-католицький, латинський і вірменський.

¹¹ Мова про митр. Михайла Левицького (1774–1858).

¹² Єпископ Іван Снігурський (1784–1847) не був засновником Дяко-учительського інституту, її створив 1817 р. його попередник єп. Михайло Левицький, пізніше львівський митрополит.

¹³ Мова про газету «Вістник для русинов австрійской держави», що виходила у Відні.

Понеже із *Седм слов Спасителя на кресті* славного композитора Йосифа Гайдна¹⁴ наша львовская семинарія екземпляр посідаєт і в сокращенії гдекотрії сонати питомцями єї производятся, споводовало мене жизнеописаніє тогож мужа к уміщенію в “Зорі” вам, ч[естний] господине редакторе, предложити*.

До сонати II *Днесь со мною будеш в раї*, і до сонати VII *В руці твої Господи предаю дух мой*, котори од 1834 производятся ежегодно, в текущем 1853 прибила і IV соната: *Боже мой, Боже мой, почто мя еси оставил*. Тії сонати на гласи мужескії розположени, чародійною своєю мелодією благоговійно чувства і духа подносят. Пініє во обще било весьма поправное і совершенное, голоси добрани, произведение неоставляет нічого больше желати. На честь і похвалу годится тут вспомнути, що півчий хор сегогодний под предводительством ч[естного] г[осподина] Любо в и ча¹⁵ сонату IV получивши в Велику Середу вечером, тую со ізящною прецизією в Велику Пятницу виконав в семинарській церкві, – із чого ясно происходит, що півци суть в високом степени вспівани і вправлени. Кто себї возлюбит вглянути во внутренній строй сей, красними фігурами і смілим полетом перетканой, ум і сердце пліняющей сонати, і єї незвиклую інтонацію, той увірится, що природній таланта хорошо у нас развиваются. І прочіє четири сонати дали би ся перепровадити і уложити, если би надежда вірная была, що колись дадутся во услышаніє привести. Обава не есть беззасадна, ізвістно бо, що пініє семинарское од времен єго заведенія полягало всегда на преданію од года в год, звичайно били всегда природними талантами ударованіи юноши, котори тонким залюбованем сладкопіня духовних мелодій, коло себе собирали товарищей чистого слуха і чувствительного сердца і творили музичний, імпровізований круг. Можно сказати, без глубокой теорії і високой науки, їх прородній вдохновения вліянієм своїм на вні провадят слух ізследователей человеческих сил на мысль: установить строгіи правила в системі. Тому то наші півци, не вглядаючи строго на правила теорії, больше послідуячи природному вкусу, в удивленіє приводят слушателей!.

Найсправедливая подяка належит нашему любимцу г[осподину] Любовичу, который неутомими труди около вознесенія на високую степень пінія церковного в семинарії, преізящния положив заслуги. Но, як мой дописиватель львовскій мене увіряєт: *суть то уже останки з нинішним годом славного семинарского пінія, бо по з[осподину] Любовичу, не останется єго вірний наслідник. По наибольшей части теперішніи півци уже з сим годом опустят семинарію, і приутихнут і заніміют хори предшественниками благообразными освященніи. Не будет больше предводителя так іскусного, даби тоє, що доселі било, возмог спасти од запустінія!* Несомніваюся, даби нашему народу убивало на природних талантах, – даби якіи геній не мог появиться! Только возбуждителей і ревних меценатов нам нужно! Жалко нам невимовно, що скоро только якіи человек в котором будь заводі з блистательными дарованиями появиться, найчастше своего языка і похождения одрекається, і думает

¹⁴ Надруковано Гайдена.

* Сіє хорошо составленное «Жизнеописаніє Й. Гайдена» понеже обємом своїм больше заняло би містца, нежели як ми в состояніи на тую ціль уступити, напечатается старанієм нікоторих ревнителей русской літератури в особенной книжці (ред.).

¹⁵ Петро Любович (1826–1869), висвячений 1853 р., композитор і диригент.

лучшим бити, если свою природну барву чужою кожею покрити береться! Били давними віками трубадури, мінстрелі, півци, котори поезію з музикою совокупляще, богатирській діла будущим поколінням передавали. Наш Боян золотого віка звучними гласи опівав славу і силу князей і бояр родствених! За ним безсумнітельно били і інші, но тії в погубном напорі чужеродних стихій загинули! Вспоминка одна – одна лише остала, і народное преданіє, з уст до уст переходячи хотя в ізказених одтінях і мало внятних одгласах переказуєт нам о давной нашей славі!... В Галії, в Італії, в Нідерляндах, в Англії, в Німеччині розвинулася і утвердилася музика под вплинієм королев, імператоров, архиепископов, вельмож і прочого рицарского сана; там утворилися общества, послі консерваторія, во первых релігійного, а потом мирского образа, і сего ради розпалася музика на два розділенія: на церковную, і на мирскую. Покровительство вельмож розпростерлось і на іншії художества і науки, котори доспіли своего висшого розвитку особливо в Западной Европі.

В нашем же отечестві по Бояні, сколько память народа сягаєт, наступили лірники і бандуристи. Лірники ізвістні майже по всей Южной Руси, од хати до хати переходящії, скудною одежею покритії, Богу честь пінієм воздающе, і іногда о славі минувших літ поминающе, за милостинниа подаяннїа, преданіє народное вірно сохранияют. А бандуристи, на дворах вельмож воспитанніи челядним хлібом, по боях і ловах за дворщиною уганяющєся, по совершенних трудах при вечерном огнищі, на бенкетах і пирах за грош в калитку, за чарку в рот, за окрух хліба вигривали і воспівали преславную старину. Вірніи то сторожі народного слави храма!

II

На яком степені стояло у нас церковное пініє! Ото бідний дяк со дячками, малими отрочатами, восторгающе іх слухи, самогласно Єрмолой* поюще, іногда храпливим голосом (бо *суха ложка горло дре*), карколомними каденціями так дисгармонійно цілоє богослуженіє вимучивав, що лучше думаю о том не споминати. Такій дяк такого дячка виучував, сего ради і тонкий вкус поступенно почав ізпорчиватися. Школ і заведеній, пінію церковному посвященних, общенародних, не іміли ми на нашей Руси, кромі где в резиденціях епархіальних і больших монастырях. Били правда во Львові**, в Почаєві, в Вильні, в Холмі хори півчії со

* Не лучило ми ся нігде давнійше типом ізданного “Єрмологіона под ноти подложеного” обрїсти над овий у ОО. Василянв Св[ято]юрских 1700 напечатаний, о котором вч[естний] г[осподин] Зубрицькій упоминаєт. [Мова про книжку Д. Зубрицького *Historyczne badania o drukarniach Rusko-słowiańskich w Galicyi*. Львів 1836]. Рукописних найдеш еще густо часто по церквах із давнійших столітій! – Годило би ся тії памятки од погубленія сохранити. В Пасічній, селі коло Надворни, видів я рукописний Єрмологіон в великом форматі дуже старанно писаний [два рукописні Ірмолої з цього ж села біля Надвірної відомі за каталогом Ю. Ясіновського *Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть*. Львів 1996, с. 259, № 366; с. 354, № 649. – В. П.], такожде два екземпляри Св[ятого] Евангелія, хорошо оправних і добре сохраних! На Подгорії і в горах, куда напади все уничтожающих татар і турков не досягали, найдем еще много рукописних книг. Но що спаслось од разоренія татар, то згибло од невѣжества необразованных людей. Не в одной церкві давнійше такії памятки пошли на подвиванє свѣч і на ладан. Темноті простім!

** На нашом Покутті пригадывають себї люде славноє посіщеніє каноническое блаженной памяти преосвященного епископа кир Николая Скородиньского в Шешорах, пістиньского

інструментацією по образу західних звичаїв в святинях наших заведени, однак пользи во обще нашому обряду они не принесли, бо предводителі хору і композитори бивали по найбільшій часті чужестранці, не знали ні духа нашого богослуження, ні духа народу, сего ради їх діло яко сухе дерево не іздало кореня і плоду належного. Найбільше причинилися бурси, заведені в Києві при Могилянської Академії, в Вильні і во Львові, к сохраненію нашого пінія церковного они положили великії в том ділі заслуги. Но змогли же тії общества цілу проторонну Русь ударованими півцями заповнити?

Правду скажем, що если би чудное провидініє Божіє нашому отечеству не благодатно приклонялося, – наше восточное католическое богослуженіє в своїх временах под неприязним впливем і так презрінное і поруганое, о мало же цілком на Руси било би загинуло! Судьбу нашу рішила висока рука апостольских великодержавних Австрійских Монархов! Заведеніє Генеральной семинарії во Львові¹⁶ сосредоточило сили моральній народа. Великій то дар, за которий і горяча подяка і преклонность непоколебима к августійшому дому челолюбивих Габсбургов во віки не престанет в сердцах русинов горіти! Так то при умном образованіі, соотвітном званію душ – пастирскому, і пініє церковное, яко отрасль необходимо нужная, як би інстинктовним будилом, стало хорошо розвиватися. Од того времени пініє по руским церквам, що по донесенію наших любопитних временнописей і істинному увіренію овощи процвітающій по нашей землиці о мало не всюду встрітити можно. Корень принявся, – только тую вітьв плекати нужно. К возрасту музичного пінія в семинарії найбільше причинилася епископска перемишельская школа; – ібо молодці, в ней воспитиваніі, вступающе в Львовскую Генеральную семинарію з собою приносили приобрітую науку, єюже в семинарії управляюще, возлет музичного пінія подкріпляли, – тому то і в перемишельской епархії пініє надобное больше розширено і учреждено. В нашей же архиепархії, хотя імієм в славном Інституті львовской Ставропігії заведену науку пінія церковного, не встрічаєм на вид мирської таких виступающих членов, которий би хотіли своїми тамже приобрітими науками нашому отечеству помагати. Достохвальное возваніє до складок на цілі учреждения фонда к воспитанію дяков церковних од трех десятков літ, якое глухий даєт одглас. Невеликий капітал до сегодня собраний, не єсть в силі заведеніє такое отворити¹⁷, а же на таких дяках, котори би церкві і училищу іміли служити, велика єсть потреба, нікто не будет сомніватися. Латинская архидієцезія львовская недавно такой Інститут Органістов завела, і утішительни суть уже результати. На желаніє быть которой парохії присилається немедленно благодієний

намістничества одбившееся, куда високий достойник приспівши приказав своєю придворной капелі к возвишенію богослуженія і восхищенію собранного народа цілу оркестру розвинути. Гуцули, з далеких сторон зо своїми пастирями, отци духовними пришедши на акт славного посіщенія, неслыханное диво увиділи: що скрипка в церкві осмілилася іграти, бас гудіти, труба брящати, а литаври (котли) гук давати, і даже о мало не прийшло до того, що когда музика к совершенію якої части загреміла якое жвавое аллегро, гнет ціла товпа почала яко вовна морская подниматися, і о мало ко скачкам не хватилась. Простий ум бивает іногда справедливым судією, он узнает, куда що належит. *Губа – труба!* Така пословица велико-русов про церковну музику!

¹⁶ Генеральна семінарія відкрита 1783 р.

¹⁷ Дяківсько-учительська школа у Львові була відкрита щойно 1857 р.

молодець так виучений, що духовному і школьному званню в состоянії єсть удовлетворити. Коли - ж у нас так будет? Вопрос сей надлежало би нам самим розрішити! В черновецкой несоединенной волошской епархії в[исоким] правительством випо-сажена півчая школа благодатній проіводити овощи. При ц[ісарско] к[оролівских] гімназіях і наука музики, особливо же пінія управляється.

Надежда єсть вірная, що молодежь наша, к сей, духа і чувство благодарними вдохновениями ізполняющей науці прилягнет: що мало по - малу число членов, тую вітвь плекающих, умножится, і на пініє церковное спасительно вліяти будет, – если би только тіі по Галичині розсипаніє сили далися сосредоточити. Уже тоє сосредоточеніє найлегше і найудобнійше в семинарії могло би осуществитися, – однакож если сему підприємію не будет іскусного предводителя, свідущого учителя, наставника, то не доспієм високих цілей істинной музики, з естетическим вкусом, под которою древній греки розуміли іскусство муз, особливо звук о с л о в і є, поезію і реторику; таким ділом содержаніє всіх тогда ізвістних наук. Аж позднійше, когда розличіє поодиноких вітвей іскусства і наук наступило, одержало іскусство звук о в яко найстаршое іскусство приличнійше імя: музики. Тому ж то, родимци!, да почитаем музику із благородного становища, яко природній дар з чувством человека тісно соединений, без коего битіє человека било би лишено висшого наслажденія. Заохочеваймося на взаім, утверждаймося достойно, іміюще званіє високого сана перед очима, плекаймо тую отрасль муз, а сами увіримося о заслугах, якіі наш обряд по нас вимагаєт. Високо достойнійші наші предстоятели не одмовлят своего приліжного покровительства, і воздвигнется народ к той славі, котора єму високим провидінієм определена! Хладнокровіє і безділіє творит замертвініє, і даремное будет всякое усиліє, даби тоє пініє церковное, імже славна семинарія здавен давна величается, на том степені удержати, на яком доселі стояла!

III

Простіте мені високодостойній, благородній, благообразній і доброжелательній предстоятели і покровители нашего народа, що предумістивши мої почастній погляди на наше пініє церковное, імже велеліпіє нашего народного богослуженія возвишается, особливую увагу звернути желяю на спасительную мисль, єя же осуществленіє високому розсужденію і преіскренному попеченію предложить наміряю. Чи не удало би ся яким чином дійствительну півчую школу во Львові при скудных силах учредити? О конечной потребі такой школы не дерзаю ширше розводитись, скажу только, що дотеперішное пініє семинарское єще не єсть в принадлежной повноті, состоіт оно єдино із мужеских голосов; такой хор, хотя би найсильній бив обсаженный, без содієствія младенческих, т. є. дітских голосов, котори цілому хору свіжшую і звучнійшую надают силу і повноту, не єсть в состоянії велеліпію і красоті метрополітальной Свято - Георгієвской архикатедрі довольно удовлетворити.

Дві только в Европі столиці іміют тую славну честь своїми подлинными хорами удивляти вселенну, т. є. в Римі Сикстинська Святішого Папи каплица, і в С. Петербургу в святині при царской палаті, котори ізключающе всяку інструментальну музику, в Римі даже органи, чистим і точнійшим созвучієм человеческих голосов слушателей так удивляют, що із цілою Европі всякого віроісповіданія путешествен-

ники труда і іздержок не щадят, даби слуханієм істинно ангельских піній насладитися і к високому восторгу благоговіння возбудитися!*

Родимци! І нам к достиженію так високой слави двері незаперти; только ізвольте, даби сей помисл дав возвестися в діло!

Насуваєт ми ся мысль, чейже дало би ся при нашей семинарії помістити 12 до 16 отрочат, котори би там, із милостині іміючи обиталище, прокормленіє, і школи систематическіі посіщающе, преізящно в науці музики упражнятися могли? Чейже не находятся у многих наших священников сироти без подпори, без помощи і средств, даби висшіі школи посіщати? Запомога із фонда вдовичо - сиротинского подаваема, єдва на одежу і обув вистанет. Одкликуюся до щедрих і із милостині славних сердец наших родимцев, котори всюду і всегда там наклоняются, где ідет о общее отечества нашего благо. За моїх времен в семинарії кормили ми поочередно бідних школярей, одступающе їм по одной страві. Било і так, що одного нашего товарища, которого до служби войсковой ассентеровано, тогдашній питомци добровольними складками дали явний доказ братерской любви, ібо, нашли єму заступника і через викуп од войскових обяанностей освободивше, он же за соізволенієм в[исокого] правительства знова в причет семинарской молодежи причислен і до сегодняя во винограді Христовом Богу і царю служит. Чей же і тепер не можно би що-то подобного полезного проізвиести? Только щирой волі і ревних усилій требуем. До вас прелюбезніі і богообразніі питомци сей глас! Прошу возьмите предложеніє сіє под розвагу, может повело би ся вам за ходотайством наших высокодостоинных, преосвященнійших і всемилостивійших предстоятелей у високого ц[ісарско] к[оролівского] правительства яку помощь виеднати; может би превелебнійший і всечестнійший ректорат Генеральной семинарії приклоняющеса к сей полезной цілі ізволит яку комнату на обиталище назначити; может би ви ч[естній] питомци при началі каждого школьного года подарили где що пінязними¹⁸ складками, даби учителя музики випосажити прилично на весь год, а пропитанію молодчиков ізвїстним способом пособити.

Роздумайте над тим, і увїритеса безсомнительно, що без основанія такой школи єжегодно імпровізованое пініє на послі удержатися не возможет, і що єдинее средство для поднесенія нашего церковного пінія заключаєтса в заведеніі півчой школи. Якая польза із такого заведенія может на будущность проізойти, сами то хорошо знаєте, – а кому висока заслуга і сердечная благодарность будет, само діло засвідительствует. Бодрствуймо і ділаймо, а не одвлекаймо! Плавец по водах, когда єму весло із рук висковзнет, руками голими гребет по воннах, даби човником к

* Сколько нам ізвїстно найбільшу заслугу около церковного пінія по восточному обряду положив славний церковний композитор Димитрій Бортнянскій, в Москві уроженний 1752 [Бортнянскій народився 1751 р. у Глухові – ред.]; один з найдавнійших композиторов восточного віроіповіданія, в духу істинно народного Богопочитанія. Єго прекрасніі псалми і «Вечери твоєя тайнія», в Великій Четверток півасміі, незравненного помисла, возгаряют душу небесним пламенем! Обученіє висшей музыки брав он од славного Жаллоппі [правильно Галуппі – ред.] в Венеції; – упокоївся 1826 г. [насправді помер у 1825 р. в Петербурзі] яко царскій совїтник і предводитель хору в Петербургу. Писав также опери. В младенчестві ради превиборного дисканта і ніжного укладу особи появився он на театральних досках в женских ролях, із чего видно, на яком степені тогдашній театр стояв!

¹⁸ Пінязі – гроші.

берегу добитися; і ми, соотечественники!, приймемся за діло хотьби малими средствами, і не медлим нашу лепту по возможности на олтарі ізящного іскуства положити. Прощайте і здравствуйте, если же я желанія мої преждевременно объявив, отпустіте мені!...

Іосифъ [Левицький] съ Болшова. З Покутя // *Зоря Галицка* (1852/33), с. 270–271; (1853/40, 41, 42), с. 463–464, 476–477, 488–489; передрук: *Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність*, вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. Львів 2001, с. 213–220.

До друку приготував і примітки спорядив *Володимир Пилипович*

